

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები. სპეციალური გამოშვება:
კლარჯეთისა დიდებულია უდაბნოთა
თბილისი. 2012

ნინო სილაგაძე

ჯაყისმანის (ჯაყისუბნის) მონასტრის უძველესი ნაგებობის დათარიღების საკითხისათვის

სამცხე-ჯავახეთის შუა საუკუნეების მონუმენტური ხუროთმოძღვრების ძეგლებს გამორჩეული ადგილი უჭირავს ქართული ხუროთმოძღვრების ისტორიაში. ხსენებული რეგიონი გამოირჩევა აგრეთვე დარბაზული ტიპის ეკლესიების სიმრავლით.

დარბაზული ტიპის ეკლესიის განვითარება საქართველოში ადრექრისტიანული ხანიდან იწყება. ეს ერთ-ერთი უძველესი, ფართოდ გავრცელებული და, ამავე დროს, ერთ-ერთი ყველაზე ხანგრძლივი ისტორიის მქონე არქიტექტურული ტიპია: მისი ნიმუშები ჩვენ გვხვდება მთელი შუა საუკუნეების განმავლობაში. ამასთან ერთად, დარბაზული ტიპის ეკლესიის კომპოზიცია ერთგვარი სიმარტივით და ფორმათა კონსერვატიულობით გამოირჩევა ქართულ საეკლესიო ხუროთმოძღვრებაში ცნობილ სხვა არქიტექტურულ ტიპებთან შედარებით. ასეთი ეკლესიები ჩვენი ქვეყნის თითქმის ყველა რეგიონში, ყველა ისტორიულ პროვინციაშია გავრცელებული (მაღალმთიანი რეგიონების ჩათვლით). უფრო მეტად ეს მცირე ზომის, ქალაქებიდან თუ დიდი ადმინისტრაციული ცენტრებიდან მოშორებით აგებული ტაძრებია, ასევე დიდ სამონასტრო კომპლექსებში შემავალი მცირე ეკლესიები. საუკუნეების მანძილზე საქართველოში დარბაზული ტიპით აგებდნენ სოფლის ეკლესიებსაც.

სამცხე-ჯავახეთში დარბაზული ეკლესიების ქრონოლოგიური დიაპაზონი საკმაოდ დიდია: უძველესი, VII-VIII სს-ის. ტაძრებით დაწყებული – თვით XIX ს-ის სოფლის ეკლესიებით დამთავრებული. საუკუნეების მანძილზე აქ ჩამოყალიბდა განსაკუთრებული არქიტექტურული სკოლა, გამორჩეული სტილი ხუროთმოძღვრებაში, რომლის ძირითადი დამახასიათებელი ნიშნებია: ერთიანი, კომპაქტური შიდა სივრცის შექმნის მცდელობები, მონუმენტური ფორმები, ყოველგვარი დეტალიზაციის უარყოფა, სადა დეკორი, თავშეკავებული მხატვრული აქცენტები შენობის ექსტერიერში, ფასადების დიდი სიბრტყეები, დამახასიათებელი კედლის წყობა კარგად დამუშავებული საპირე ქვებით, პოლიქრომიის ელემენტების გამოყენება (სხვადასხვა ფერის, ტონალობის ქვების კომბინაცია და სხვ.) და ა. შ.

ჯავახეთის არქიტექტურულ სკოლას მრავალრიცხოვანი სამეცნიერო ნაშრომი ეძღვნება. XIX საუკუნიდან მოყოლებული, ეს მხარე და მისი უაღრუ-

სად თვითმყოფადი ხუროთმოძღვრული ძეგლები მრავალი მკვლევრის ინტერესის საგანს წარმოადგენს: ესენია ე. თაყაიშვილი, გ. ჩუბინაშვილი, ნ. ჩუბინაშვილი, გ. ბოჭორიძე, ნ. ბერძენიშვილი, ი. ელიზბარაშვილი, ნ. ვაჩეიშვილი, გ. ბაგრატიონი, ი. მირიჯანაშვილი და მრავალი სხვა. მაგრამ აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ჯავახეთისაგან განსხვავებით, საკუთრივ ისტორიული სამცხის ძეგლები ნაკლებადაა შესწავლილი და მათ ირგვლივ არსებული სამეცნიერო ლიტერატურაც შედარებით მცირერიცხოვანია. განსაკუთრებით კი ეს შეიძლება ითქვას სამცხის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სამონასტრო კომპლექსზე – ჯაყისმანის (ჯაყისუბნის) მონასტერზე, რომელიც სხვადასხვა ეპოქის რამდენიმე ნაგებობას აერთიანებს. სხენებული კომპლექსის შესახებ პრაქტიკულად არ შემოგვენახა ისტორიული ცნობები. საქართველოს სახელმწიფო არქივში არ არის დაცული არც ერთი დოკუმენტი ჯაყისმანის (ჯაყისუბნის) ტოპონიმით ცნობილი დასახლებული პუნქტის შესახებ. ერთადერთი ცნობა ამ სოფლის შესახებ შემონახულია გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დავთარში.¹

ასევე არ შემოგვრჩა ისტორიული ცნობები ჯაყისმანის მონასტრის შესახებ, არც ერთ ქართულ მატიაზეში იგი, სამწუხაროდ, არ მოიხსენიება. მონასტრის ახლოს, ფოცხოვის ხეობაში, თურქეთის ტერიტორიაზე მდებარეობს შუა საუკუნეების ციხე – ჯაყის ციხე, რომელიც ჯაყელთა საგვარეულოს ეკუთვნოდა. მდინარე, რომელიც მონასტრის ახლოს ჩამოდის, ჯაყსუიუს, ანუ ჯაყისწყლის სახელს ატარებს. ამავე სახელითაა მოხსენიებული ეს მდინარე ვახუშტის ნაშრომში „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“-ში: „ხოლო ბოცოსა და ქუაბლოვანის წყალის შესართავს ქუეთ ამ წყალს ერთვის ჯაყის წყალი“. ვახუშტი აღწერს აქ „ადგილს ნაოხარს, სადაც იყო თამარის სასახლე დიდშენი, შუენიერს ადგილას და აწ ოხერ... აქა არის ვანას მონასტერი, შუენიერი, კეთილ-ნაგები და მუნვე ქუაბნი გამოკვეთილნი, დიდ-დიდნი კლდესა შინა...“. აქვე ახლოს ჯაყისწყალი უერთდება ფოცხოვს, სადაც „წურწყუმას არის ეკლესია გუმბათოვანი, კეთილ-შუენიერად ნაგები და დიდი. იჯდა ეპისკოპოზი, მწყემსი ბოცოს წყლისა და ახალციხის ეკლესიის სამხრეთისა... წურწყუმ ზეით, ჯაყის წყალზედ, არის ყუელის ციხე, მრავალჯერ შემუსრილი და აწ ოხერი.“² როგორც ვხედავთ, ვახუშტი არსად არ ახსენებენ ჯაყისმანის ან ჯაყისუბნის მონასტერს.

გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დავთარში მოხსენიებულია ფოცხოვის ლივის ჩრდილის ნაპას სოფლები: ჯაყისმანი, ზედა ჯაყი და აგრეთვე ჯაყის რაბათი (ჯაყის ციხე)³. სავარაუდოდ, ჯაყისმანი ჯაყისუბნის ტოპონიმთან

¹ გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი. თურქული ტექსტი გამოსცა, თარგმანი, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო ს. ჯიქიაშვილმა. წ. II. თბ. 1941, გვ. 312.

² ვახუშტი ბატონიშვილი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. ქართლის ცხოვრება. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით სიმონ ყაუხჩიშვილის მიერ. ტ. IV. თბ. 1973, გვ. 316.

³ გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი. წ. II, გვ. 312-317.

მოდის. ყველა ეს ტოპონიმი ბუნებრივია ტერიტორიისთვის, რომელიც ისტორიულად ჯაყის სახელს ატარებდა და მსხვილი ფეოდალების – ჯაყელების – სამფლობელოს ნაწილს წარმოადგენდა.

სამონასტრო კომპლექსი მდებარეობს ისტორიულ სამცხეში, ქ. ვალედან ოციოდე კმ-ის მოშორებით სამხრეთის მიმართულებით, საქართველო-თურქეთის სასაზღვრო ზონაში. მასთან მიღწევა შესაძლებელია საკონტროლო პუნქტის გავლით. უახლოესი დასახლებული პუნქტი სოფელი წყალთბილაა (დაახლ. 9 კმ-ის მოშორებით) (იხ. სურ. 1). ჯაყისმანის სამონასტრო კომპლექსი აღწერილია ძეგლთა დაცვის მთავარი სამმართველოს აღწერა-პასპორტიზაციის განყოფილების თანამშრომლების მიერ 1980 წლის ივლის-სექტემბერში მოქმედი ექსპედიციის ფარგლებში (მონაწილეები: ექსპედიციის ხელმძღვანელი ვ. ვარდოსანიძე, არქიტექტორი ვ. ჯიშკარიანი, ისტორიკოსი ზ. თოთიბაძე), რომელმაც ახალციხის რაიონში ჩაატარა ორასზე მეტი ისტორიული, ხუროთმოძღვრული და მონუმენტური პლასტიკის ძეგლის პასპორტიზაცია და აღწერა. 1984 წელს ვ. თოთიბაძემ გამოაქვეყნა სტატია ამ ექსპედიციის მასალებზე დაყრდნობით⁴. კვლევის შედეგები საბოლოო არ იყო, რადგან ძეგლზე არ ჩატარებულა საგულდაგულო გაწმენდითი სამუშაოები.

მოცემულ სტატიაში ჩვენ უკანასკნელი აღწერისა და არქეოლოგიური სამუშაოების მონაცემებს დავყრდნობით: 2011 წლის მაისში შპს „არქიტექს-მა“ ჩაატარა კომპლექსის ტერიტორიაზე აღნიშნული სამუშაოები და სტატიის ავტორის მონაწილეობით შეადგინა ძეგლის რესტავრაციის პროექტი.

ჯაყისმანის მონასტრის კომპლექსში შემავალი ნაგებობები ფერდობზე, ხელოვნურად მოსწორებულ ბაქანზეა განლაგებული, ძველი ნასოფლარის ტერიტორიაზე. ფერდობი ფოცხოვის ხეობას გადაჰყურებს. სამხრეთის მიმართულებით მთაზე, თურქეთის ტერიტორიაზე, განლაგებულია ჯაყის ციხის ნაშთები. კომპლექსი შემდეგი ნაგებობებისგან შედგება: მთავარი დარბაზული ეკლესია, რომელსაც ჩრდილოეთიდან ორი მცირე სამლოცველო აკრავს (მათგან ერთი, შესაძლოა, პასტოფორიის ფუნქციას ასრულებდა), ხოლო დასავლეთიდან – ნარტექსის ნაშთები; მთავარი ტაძრის სამხრეთით, განცალკევებით დგას კიდევ ერთი მცირე სამლოცველო და სამრეკლო. კომპლექსი გარშემორტყმული იყო გალავნით. გაწმენდითი სამუშაოების შედეგად გამოვლინდა აგრეთვე ნარტექსის კედლები მთავარი ტაძრის დასავლეთით, ამავე ტაძრის ჩრდილოეთით არსებული მცირე სამლოცველოს ჩრდილოეთით კიდევ ერთი პატარა დარბაზული ნაგებობა, რომელიც ამ უკანასკნელის ნაწილი აღმოჩნდა და მთავარი ტაძრის სამხრეთ კედელზე მიდგმული მცირე სამლოცველოს მიწაში ჩასული ფრაგმენტები. გამოვლენილია აგრეთვე ფილაქანი, დაგებული სამრეკლოსა და მთავარ ტაძარს შორის მონაკვეთზე და მრავალი საფლავი და საძვალე კომპლექსის სხვადასხვა წერტილში. ყველა ნა-

⁴ ვ. თოთიბაძე. ჯაყისმანის (ჯაყისუბნის) სამონასტრო კომპლექსი. ჟურნ. „ძეგლის მეგობარი“. 1984. № 67, გვ. 27-34.

გეგმობა დაზიანებულია და მხოლოდ ნაწილობრივია შემორჩენილი (იხ. სურ. 2).

კომპლექსის უძველეს ნაგებობას, როგორც ეს საბოლოოდ დაადასტურა უკანასკნელმა გამოკვლევებმა, მთავარი ტაძრის მიმდებარე ჩრდილოეთის მცირე ეკლესია წარმოადგენს. მისი ზომებია 7,6X4,4 მ. (გეგმაზე აღნიშნული ნაგებობა A) (იხ. სურ. 3, 4, 5). მისი სამხრეთის კედელი ჩართულია მთავარი ტაძრის ჩრდილოეთის კედლის სტრუქტურაში. ამ მხრივ საინტერესოა აგრეთვე მთავარი ტაძრის ინტერიერში ჩატარებული კვლევები: ინტერიერში ყველაზე მეტად ჩრდილოეთის კედელია დაზიანებული, კერძოდ, კედლის თაღებს ქვეშ მონაკვეთებს ნაწილობრივ აკლია პერანგის ქვები (აქ მოგვიანებით ამოქოლილი ღიობებიც იყო). ფრაგმენტები უხეშადაა შევსებული ფლეთილი ქვით. როგორც ვ. თოთიბაძე აღნიშნავს, აქ იატაკიდან ერთი მეტრის სიმაღლეზე მოწყობილი უნდა ყოფილიყო ღიობები, რომლებიდანაც კიბეები, სავარაუდოდ, ჩადიოდა ჩრდილოეთის სამლოცველოს ქვეშ არსებულ კრიპტაში⁵. მოგვიანებით ეს ღიობები ამოქოლეს. ალბათ, შემდგომი კვლევები საბოლოო სიცხადეს შეიტანს ამ საკითხში. ჯერჯერობით კრიპტა ვერ გამოვლინდა, სამაგიეროდ, ცხადი გახდა, რომ მცირე ეკლესიისა და მთავარი ტაძრის იატაკის დონეები არ ემთხვევა ერთმანეთს (მცირე ეკლესიის უფრო დაბლაა). ჩრდილოეთის მცირე ეკლესიის სამხრეთის კედელი ჩართულია დიდი ტაძრის ჩრდილოეთის კედელში ამ კედელზე გამავალი თარო-კარნიზის დონეზე (იხ. სურ. 6).

მცირე ეკლესიის სიმაღლე ჩამოქცეული კონქის ზედა წერტილამდე 4,1 მ-ია. შემორჩენილია სარკმელი, ტრიუმფალური თაღის ფრაგმენტი და თაღის ქუსლი, ასევე კამარის საბჯენი თაღის მცირე ნაწილი (იხ. სურ. 7, 8). საკურთხევლის აფსიდის მოხაზულობა სულ ოდნავ ნალისებურია. კონქში აღმოჩნდა განგრეული და მოგვიანებით უხეშად ამოქოლილი ხვრელი, რომელიც მცირე ეკლესიას XV საუკუნეში აგებულ პასტოფორიასთან აკავშირებდა. ამ ფაქტზე დაყრდნობით შესაძლებელია გამოითქვას ვარაუდი, რომ მთავარი ტაძრის აგების შემდეგ ძველმა მცირე ეკლესიამ დაკარგა დამოუკიდებელი ფუნქცია და, შესაძლებელია მთავარი ტაძრის ეკვდერად იქნა გადაკეთებული. მოგვიანებით, XV საუკუნეში, მთავარ ტაძარს ჩრდილოეთიდან კიდევ მიუშენეს პასტოფორია, რომელიც უკვე საკურთხეველს ემიჯნება.

მოუხედავად იმისა, რომ მცირე ეკლესია მართლაც შეიძლება უმნიშვნელო მიმდებარე ნაგებობად მოგვეჩვენოს, უფრო საგულდაგულო დაკვირვებისას ცხადი ხდება, რომ თავდაპირველად სწორედ ისაა აგებული: მისი უფრო დაბალი კედელი ჩართულია დიდი ტაძრის კედელში, იატაკის დონეც უფრო დაბლაა, გარდა ამისა, კედლის წყობის ხასიათი მის არქაულობაზე მოუთითებს.

კედლის წყობა მცირე ეკლესიაში უფრო პატარა ქვებისგან შედგება, ვიდრე დიდ ტაძარში. თუმცა ქვის დამუშავების ხარისხი უკეთესია, ვიდრე

⁵ ვ. თოთიბაძე. ჯაყისმანის (ჯაყისუბნის) სამონასტრო კომპლექსი, გვ. 28.

პასტოფორიაში, რომელიც მთავარ ტაძარს XV საუკუნეში მიუშენდა. ამ წყობის ხასიათის მიხედვით, მცირე ეკლესია, სავარაუდოდ, IX ს-შია აგებული მაშინ, როდესაც დიდი ტაძარი, სავარაუდოდ X ს-ის II ნახევარს ან უკიდურეს შემთხვევაში XI ს-ის დასაწყისს განეკუთვნება. ამდენად, საფიქრებელია, რომ თავდაპირველ ეკლესიას სწორედ ეს პატარა ნაგებობა წარმოადგენდა, რომელიც X-XI სს-ში უკვე ვეღარ პასუხობდა დიდი ფეოდალების – ჯაყელეების – რეზიდენციის ახლოს განლაგებული მონასტრის სტატუსს.

ის მოსაზრება, რომ ჩრდილოეთის პატარა ეკლესია დამოუკიდებელ ეკლესიას წარმოადგენდა, განმტკიცდა არქეოლოგიური სამუშაოების შედეგად გამოვლენილი ახალი მასალით. გაირკვა, რომ ჩრდილოეთის მცირე ეკლესია ორი დარბაზული სათავისიგან შედგება: გაითხარა კიდევ ერთი, უფრო პატარა დარბაზული ეკლესია მის ჩრდილოეთით (გეგმაზე აღნიშნული ნაგებობა B) (მათი საერთო ზომებია 7,3X7,6 მ.). მცირე ეკლესია უფრო გრძელია (7,6 მ.), ახლადგამოვლენილი დარბაზი – უფრო მოკლე (5,8 მ.). ამ უკანასკნელის ფრაგმენტები მთლიანად მიწით იყო დაფარული. კედლის მაქსიმალური სიმაღლე 2,55 მ-ია. პატარა დარბაზს აქვს შესასვლელი დასავლეთიდან, რომლის წინ აღმოჩნდა საძვალე. ძნელია თქმა, იყო თუ არა ამ ორ დარბაზულ ელემენტს შორის კარი ან რა საშუალებებით უკავშირდებოდა ისინი ერთმანეთს (თუ საერთოდ იზოლირებული არ იყო). ერთობლიობაში ნაგებობა „ორეკლესიან“, ან ორნავიან ეკლესიას მოგვაგონებს.

„ორეკლესიანი“ ნაგებობა უერთდებოდა ნარტექსს, რომელიც, სავარაუდოდ, მთავარი ტაძრის თანადროულია და ამ ორივე მცირე ეკლესიას და მთავარ ტაძარს უვლიდა დასავლეთიდან (ამჟამად მთავარი ტაძრის დასავლეთის ფასადზე ჩანს ნარტექსის კამარის დასაწყისი, ხოლო არქეოლოგიურმა სამუშაოებმა გამოავლინა მისი საძირკველიც) (იხ. სურ. 9).

ჩრდილოეთის მცირე ეკლესიას, თუ გავითვალისწინებთ ახლად აღმოჩენილ სათავსს მის გვერდით, საინტერესო ორნაწილიანი ფორმა აქვს, თანაც ერთი ნაწილი უფრო მცირეა, ვიდრე მეორე. ამ ეტაპზე, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რთულია იმის თქმა, უკავშირდებოდა თუ არა ეს ორი ეკლესია ერთმანეთს, თუ იზოლირებული იყო: შესაბამისად, გაურკვეველია, მცირე ეკლესია ორეკლესიან ნაგებობას წარმოადგენდა, თუ ახლად აღმოჩენილი სათავსი მისი ეკვდერი-მინაშენი იყო. ორივე შემთხვევაში ასეთი კომპოზიცია არაა უჩვეულო სამცხე-ჯავახეთის არქიტექტურისათვის VIII-IX საუკუნეებში: მაგალითად, ალანძიის (VIII ს.)⁶, ხვილიშას (IX ს.)⁷, აზავრეთის (IX ს-ის მიწურული)⁸ ეკლესიები და სხვ.

⁶ ნ. ჩუბინაშვილი. ალანძია. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე. ტ. XVII. 6. თბ. 1956; ი. მირიჯანაშვილი. ჯავახეთის დარბაზული ეკლესიები. თბ. 2009, გვ. 14-24.

⁷ გ. ბოჭორიძე. მოგზაურობა სამცხე-ჯავახეთში. თბ. 1992, გვ. 18-19; ი. მირიჯანაშვილი. ჯავახეთის დარბაზული ეკლესიები, გვ. 40-53.

⁸ ჯავახეთი. ისტორიულ-ხუროთმოძღვრული გზამკვლევი. რედ. დ. თუმანიშვილი. თბ. 2000, გვ. 73-75.

კიდევ უფრო საინტერესო ანალოგებს სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის ორნავიანი ტაძრები გვაძლევს. დავათისა და ღართის ეკლესიები VIII-IX საუკუნეებით თარიღდება, ობოლეთის, ზველის, ქილდის ეკლესიები – IX-X სს. მიჯნით,⁹ ანუ მათი თარიღი დაახლოებით ემთხვევა ჯაყისმანის მცირე ეკლესიის სავარაუდო აგების პერიოდს. სამწუხაროდ, ჩვენ არ გვაქვს მონაცემები, რომლებიც საშუალებას მოგვცემდა, ჯაყისმანის უძველესი ეკლესია ამ ტიპის ნაგებობებთან პირდაპირ დაგვეკავშირებინა: ახლად გამოვლენილ სათავსს, ორნავიანი ეკლესიების უმრავლესობის გვერდითი ნავისგან განსხვავებით, აქვს საკუთარი აფსიდი, თანაც არქეოლოგიურმა სამუშაოებმა ვერ გამოავლინა ორი ეკლესიის დამაკავშირებელი თაღების და სვეტის ნაშთები. ერთადერთი რამ ცხადია – მოგვიანებით, როდესაც აიგო მთავარი ტაძარი და ნარტექსი, ორივე მცირე ეკლესიამ გადაკეთება განიცადა და კარების საშუალებით დაუკავშირდა ნარტექსს. სწორედ ნარტექსში, ახლდგამოვლენილი პატარა ნაგებობის წინ, მდებარეობს საძვალე, რომელიც სავსებით შესაძლებელია ჯაყელთა საგვარეულო საძვალედ ან მონასტერში მცხოვრები ბერების სამარხად მივიჩნიოთ. მაგრამ ყოველივე ეს მოგვიანო რეკონსტრუქციის შედეგია. თავდაპირველი სქემის სრული აღდგენა ამ ეტაპზე შეუძლებელია.

საინტერესოა ჯაყისმანის ძველი ეკლესიისა და მის გვერდით მდებარე შენობის ურთიერთმდებარეობაც – მცირე ნაგებობა უფრო მოკლეა, მაგრამ გაწეულია აღმოსავლეთისაკენ (აფსიდების დონე ერთია), მაშინ როდესაც სამცხე-ჯავახეთის ორნავიან ეკლესიებში გვერდითი ნავი უმეტესად ან ცენტრალურის სიგრძისაა და მის აღმოსავლეთ ნაწილში გამოყოფილია პასტოფორია (მაგ., დავათის, ღართის, დანკალის ეკლესიები) ან შედარებით მოკლეა, მაგრამ დასავლეთისკენაა გაწეული და აფსიდამდე მიჰყვება ცენტრალურ ნავს (მაგ., ქილდის ეკლესია). ხშირად გვერდითი ნავი ბევრად ვიწროა ცენტრალურზე (მაგ., ზემო ვარძიის ეკლესია). ამრიგად, შეუძლებელია ჯაყისმანის მონასტრის უძველესი ნაგებობის კომპოზიციისთვის პირდაპირი პარალელის მოძებნა ორნავიანი ეკლესიების სტრუქტურულ ვარიანტებში. ყველაზე საიმედოდ არგუმენტებს ძეგლის დათარიღებისთვის კედლის წყობის ხასიათი და შემორჩენილი არქიტექტურული დეტალები გვაძლევს. ამ ფრაგმენტების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ძეგლი შედარებით მცირე, მოუხეშავად დამუშავებული ქვებითაა ნაგები (მთავარი ტაძრის კედლის სტრუქტურაში მოგვიანებით ჩართული სამხრეთი კედელი, როგორც ჩანს, X საუკუნეში თავიდანაა ჩასმული პერანგში). ქვების მოყვანილობა და ზომა არაა ერთნაირი, მაგრამ შეძლებისდაგვარად დაცულია მწკრივების სიზუსტე. უფრო ფაქიზად დამუშავებული ქვებია გამოყენებული აფსიდის კონქსა და თაღებზე. კედლის წყობის ხასიათი, მარტივი ფორმის თაღის ქუსლი, ოდნავ ნალისებრი ფორმის აფსიდი და ტრიუმფალური თაღი ანალოგიას პოულობს სამხრეთ საქართველოს

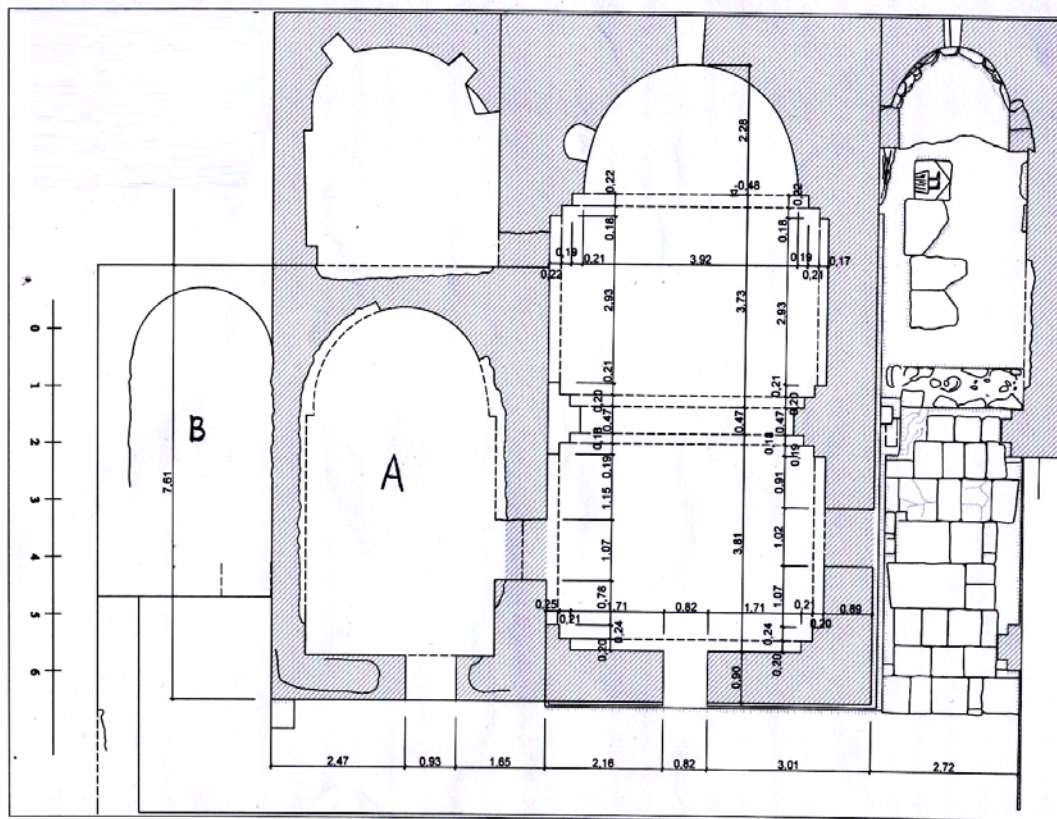
⁹ ი. ელიზბარაშვილი. ქართული ორნავიანი ეკლესიები. დისერტაციის ავტორეზიუმე. თბ. 1994, გვ. 7-10.

VIII-IX სს-ის მრავალ ძეგლთან (აღანძია, სირგო, დუმეილა, ხვილიშა, სალო-შეთი; უკვე X საუკუნეში აგებულ ბუზავრეთის ეკლესიაში სამშენებლო ტექნიკის ხარისხი ბევრად მაღალია, ისევე როგორც საკუთრივ ჯაყისმანის მონასტრის მთავარ ტაძარში). სამწუხაროდ, იმ მცირე ფრაგმენტების მიხედვით მეტის თქმა ძნელია.

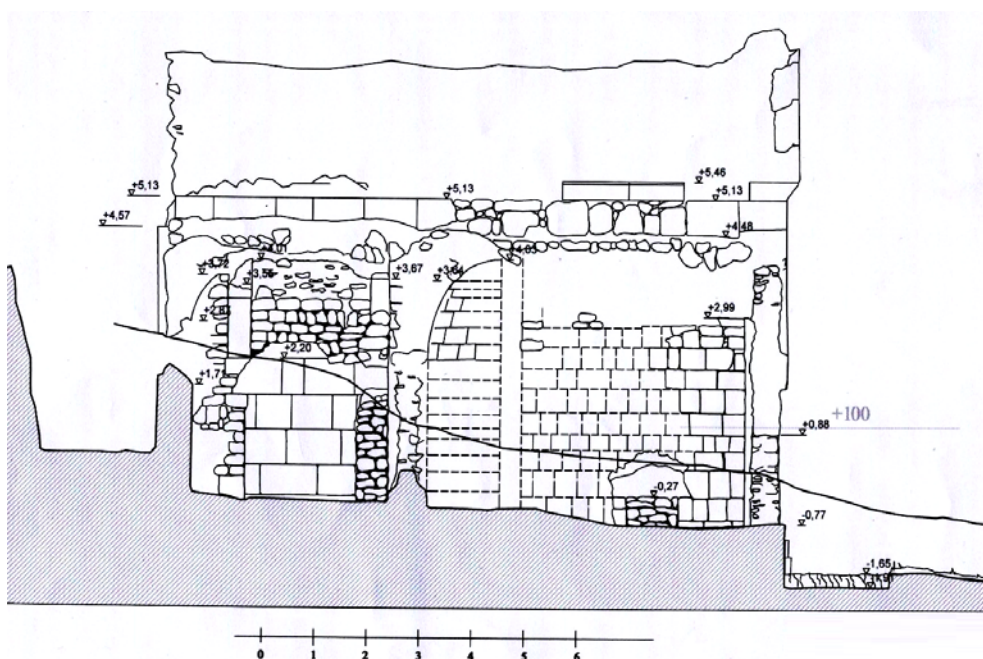
ამრიგად, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ჯაყისმანის სამონასტრო კომპლექსის უძველეს ნაგებობას მთავარი ტაძრის ჩრდილოეთიდან მიმდებარე, ფრაგმენტულად შემორჩენილი მცირე ეკლესია და მისი მიმდებარე ახლად გამოვლენილი მინაშენი წარმოადგენს. ნაგებობა, სავარაუდოდ, VIII საუკუნის მიწურულს ან IX საუკუნეს განეკუთვნება ანუ დაახლოებით ემთხვევა სამხრეთ საქართველოში გაცხოველებული აღმშენებლობის და მონასტრების ინტენსიური დაარსების პერიოდს. ხსენებულ ეკლესიაზე ადრეული ნაგებობა მონასტრის ტერიტორიაზე ჯერჯერობით გამოვლენილი არაა.

სურ. 1. ჯაყისმანის მდებარეობა

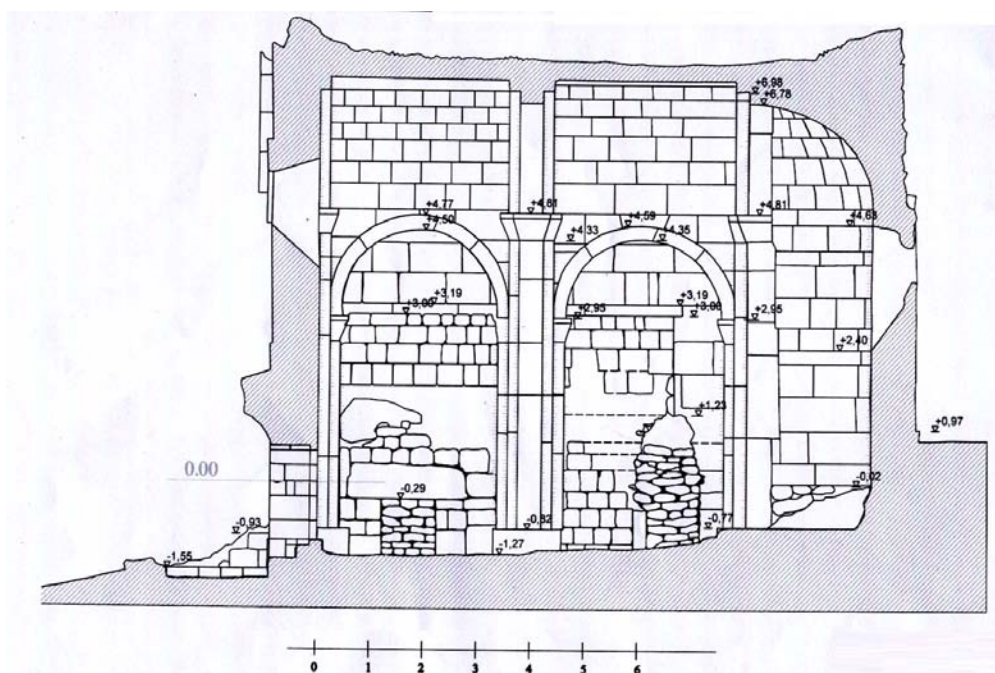
სურ. 3. ჯაყისმანის მონასტრის მთავარი ტაძარი და მიმდებარე ნაგებობები. გეგმა (არქ. შ. მელიქიძე)

სურ. 4. ჯაყისმანის მონასტრის მოავარი ტაძარი. ტრილი ჩრდილოეთის მიმდებარე მცირე ეკლესიაზე (არქ. შ. მელიქიძე)

სურ. 5. მცირე ეკლესია გაწმენდით სამუშაოებამდე

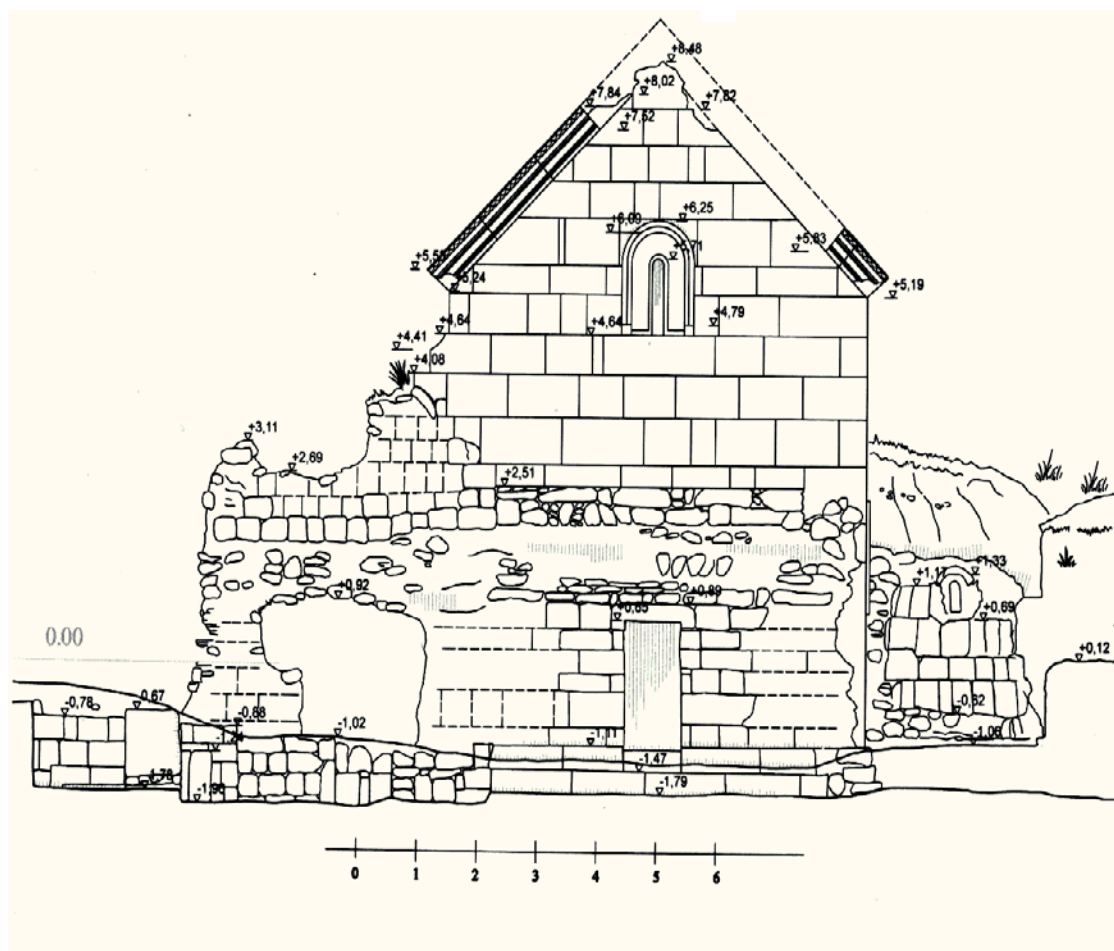
სურ. 6. ჯავისმანის მონასტრის მთავარი ტაძარი. ჭრილი ჩრდილოეთზე (არქ. შ. მელიქიძე)

სურ. 7. მცირე ეკლესიის კამარის და საბჯენი თაღების ნაშთები

სურ. 8. მცირე ეკლესიის აფსიდი გაწმენდილი სამუშაოების შემდეგ

სურ. 9. ჯაყისმანის მონასტრის მთავარი ტაძარი. დასავლეთის ფასადი (არქ. შ. მელიქიძე)

Nino Silagadze

TOWARDS THE DATE OF THE EARLIEST BUILDING OF JAKISMANI MONASTERY IN SOUTHERN GEORGIA

Summary

The Georgian provinces of Samtskhe and Javakheti are famous for their Medieval architectural monuments. Javakheti architectural monuments are well studied; that of Samtskhe – less. Jakismani monastery in Samtskhe, consisting of many buildings of the different periods, is among the latter. Plus, we have in fact nothing about it in historical records.

Taking into consideration the latest observation of monastery and archaeological data discovered, we focussed to date obviously the earliest building of this complex, small half-ruined church situated towards the North from the main church. Special architectural details show the 9th c. as date of its construction. The wall of this very church later has been included into the system of main church, built in the 10th c. Indeed, the demands of great feudal family of Jakeli, having residence in neighbourhood, were more than this small church. So, they ordered the new one to be built using old church as part of this new construction.